

Reetablering mot alle odds?

Uskedalselva er i dag den nest beste lakseelva i Hardangerfjorden etter Etneelva. Reetableringen har altså skjedd i en fjord som påstås å være full av lakselus, som forskerne hevder har svekket alle andre elvestammer i fjorden – øyensynlig unntatt denne. Her har bestanden bygd seg opp fra omtrent 0 til et høstbart overskudd på minst 150 laks i året på toppen av 200-400 årlig registrerte gytelaks.

Ifølge tidligere rapporter og artikler er rømt oppdrettslaks en trussel mot villaks, fordi innkrysning av arvemateriale fra oppdrettslaks skal ødelegge villaksens lokale tilpasning og redusere den genetiske variasjonen. Sistnevnte er som kjent råmaterialet for naturlig seleksjon. Uskedalselva er tvert om et eksempel på at endringsprosessene naturlig seleksjon, genflyt mellom populasjoner og genetisk drift sørger for rask utluking av eventuelle mistilpassete gener og sørger for optimalisert tilpasning til lokalmiljøet.

Naturens egen genbank

Streifende laks fra andre elver viste seg altså å være naturens egen genbank, som sørget for at det i løpet av få år etablerte seg en ny bestand i Uskedalselva etter at effektene av forsurening ble nøytralisert av kalking. «Forurensing» av «oppdrettsgener» hadde ingen betydning for resultatet. I lys av utviklingen i Uskedalselva blir det betimelige spørsmålet: hva skal vi med Genbank Hardanger, eller for den slags skyld: hva skal vi med genbanker i det hele tatt?

Forfatterne av rapporten¹ fra NINA og Rådgivende Biologer har selvfølgelig berøringsangst i forhold til denne typen spørsmål. I stedet for å diskutere problemstillingen, proklameres det at mer forskning trengs (gi oss mer penger). Det er kanskje derfor at en rapport publisert i 2023 ikke har med data etter 2015. I oppsummeringen skriver forfatterne: *Oppfølgende analyser av laks fra de seneste årene vil kunne gi svar på om bestanden i Uskedalselva nå er etablert som en egen selvreproduserende bestand og også om det er en endring i innkryssingen av rømt oppdrettslaks i bestanden.* Data finnes, men de ville ikke se på dem.

Kunstige genbanker er en forfeilet strategi

Som tidligere beskrevet her på bloggen, er streifende villaks naturens egen genbank. Kunstige genbanker svekker villaksen². Genbank Hardanger er ikke bare unødvendig, men et uønsket og skadelig tiltak³. VRL har dokumentert at det er nok gytelaks i elvene i Hardanger⁴. Hva skal vi da med forsterkningsutsettinger?

Det foreligger omfattende forskning som viser at forsterkningsutsettinger svekker bestander av laksefisk. Selv et kort opphold i et klekkeri endrer genuttrykket og invalidiserer fisken for et liv i naturen⁵. Det er påvist at storparten av laksen som etablerer seg i elver etter rotenonbehandling stammer fra streifende villaks, og ikke fra utsetting av genbankmateriale⁶. Det er ikke enkelt å hjelpe naturen til å bli flinkere.

¹ Hindar, K., Sægrov, H., Karlsson, S., Hellen, B.A., Kålås, S. & Urdal, K. 2023. Etablering av en laksebestand i en region med intensivt lakseoppdrett – Uskedalselva i Hardangerfjorden. NINA Rapport 2038. Norsk institutt for naturforskning. <https://brage.nina.no/nina/xmloi/bitstream/handle/11250/3040890/ninarapport2038.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

² <https://www.aquablogg.no/skrot-kunstige-genbanker-sats-pa-naturens-egen-genbank/>

³ <https://www.aquablogg.no/er-genbank-for-hardangerelvene-et-skadelig-tiltak/>

⁴ <https://www.aquablogg.no/vil-vrl-stoppe-genbank-hardangerfjord/>

⁵ <https://www.aquablogg.no/epigenetisk-arv-undervurdert-av-oppdrettere-og-villaksfolk/>

⁶ <https://www.aquablogg.no/forsterkningsutsettinger-og-genbanker-bor-avvikles/>

På toppen av alt, er faktisk laksen i Uskedalselva med i genbankprogrammet. Bestanden var på det tidspunktet den ble innlemmet i programmet mistenkt for å være sterkt «forurenset» av rømt oppdrettslaks. Den skulle kanskje gjennom kverna i en genbank for å renses? De glemte at naturen renser bedre.

Ingen elvestamme er genetisk unik

Til grunn for den feilaktige satsningen på genbanker ligger den like feilaktige hypotesen om at hver elv har sin egen laksebestand med en unik genbeholdning⁷. Observasjonene fra Uskedalselva er et eksempel på at det ikke er sant. Streifing er laksens natur som pionerart, som setter den i stand til å kolonisere nye elver. Derfor fikses heller ikke genetiske forskjeller mellom elvestammer. Fenotypiske ulikheter i utseende og atferd skyldes epigenetiske endringer i arvematerialet avledet fra ulikheter i miljøet. Dette er en mye mer sannsynlig hypotese enn hypotesen om fikserte genetiske forskjeller. Sistnevnte lar seg simpelthen ikke forene med fenomenet streifing.

Samtidig påstår tilhengerne av hypotesen om unike genetiske ressurser at den fikserte genetikken lar seg påvirke av innkrysning av rømt oppdrettslaks, men ikke av villaks fra andre elver. Det er en åpenbart selvmotsigende posisjon å mene at rømt oppdrettslaks med svekket fitness greier noe som villaks ikke greier.

Forskernes strutsepolitikk

Villaksforskerne har lenge vært utfordret til å forklare paradokset som motbeviser hypotesen om unike genressurser i hver elv. Likeledes har de vært utfordret til å forklare hvorfor laksen spontant kan reetablere seg i en elv i Norges verste lusefjord, og at andre bestander av laks og sjøaure er i framgang i den samme fjorden (og andre steder med påstått høyt smittetrykk). Paradoksene kommer ikke til å forsvinne av seg selv. Men myndigheter, næring og politikere ser ikke ut til å være så nysgjerrige at de orker å spørre.

⁷ <https://www.aquablogg.no/stedegne-unike-og-genetisk-rene-laksestammer-eksisterer-ikke/>